

rir. Şehirde bir medrese, üç mektep, iki tekke ve kubbeleri kurşunla kaplı bir hamamın varlığını zikreder. Osmanlı mimarisinin Yenice-i Karasu'daki son büyük eseri 1094'te (1683) tamamlandı. IV. Mehmed'in musâhiblerinden Mustafa Paşa burada günümüze kadar gelen bir cami yaptırdı. İki minaresi olan bu cami diğer özellikleriyle de bir çeşit selâtin camii vasfı taşıyordu. Musâhib Mustafa Paşa, IV. Mehmed'in kızı Hatice Sultan ile evliydı ve belki de bu camiyi hanımı adına inşa ettirdiği için hükümdarlara mahsus bir özellik olan iki minare yaptırabilmişti. Yapının kitâbe metni reisülküttâb ve daha sonra vezirîâzam olan Râmi Mehmed Paşa tarafından yazılmıştır ve Osmanlı geç klasik dönem şirinin güzel bir örneğini yansıtır. Ankara'daki Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde caminin vakfiyesinin bir nüshası bulunmaktadır.

1700 yılı civarında tütün ekiminin başlamasıyla Yenice-i Karasu kazasının ekonomisi değişmeye başladı; tütün daha sonra bu yöre ekonomisinin ana metâi haline geldi. XIX. yüzyılda şehir, bütün Avrupa'da çok beğenilen Trakya tütününün toplandığı ve ticaretinin yapıldığı yer olarak şöhret buldu. Almanya'nın Dresden şehrindeki muazzam "Yenice" tütün fabrikası Memlûk tarzı büyük kubbeleriyle, tıpkı İskeçe ve yine Yenice'deki XIX. yüzyıla ait büyük tütün depoları gibi bir zamanların bu önemli ürününün şöhretini hâlâ canlı bir şekilde yansıtır. Nisan 1829'da yakındaki İskeçe şehri depremle tamamen yıkıldı ve Yenice de büyük zarar gördü. Zengin Rum tütün tâcirlerinin bir kısmı Yenice'ye yerleşti. Yenice'ye yeni gelen Rumlar Epirus vilâyetinden (eyâlet-i Yanaya) Rum yerleşimcilerin gelişiyi daha da güçlendiler. 1847'de Fransız araştırmacısı Viquesnel o zamanki "İlenidjé i Kara Sou"-nun Drama livâsında bir kaza merkezi olduğunu, 700 ile 800 arasında bir hânese bulunduğunu, büyük oranda Türkler'le meskûn olup bunların tütün yetiştirdiklerini kaydeder. Şehirde çok sayıda mescid, geniş hanlar ve güzel çeşmeler vardır. Viquesnel ayrıca yaz aylarında şehrin hemen tamamen terk edildiğini, Osmanlı vilâyet yöneticilerinin ve nüfusun büyük bir kısmının ovadaki aşırı yaz sıcaklarının yol açtığı hastalıklardan kaçmak için İskeçe'ye ve köylerine gittiklerini söyler.

Selânik eyaleti valisine hitaben yazılan ve Yenice kazasında önde gelen yirmi kişi tarafından imzalanan bir arzuhalde (17 Cemâziyelevvel 1277 / 1 Aralık 1860) mahallî idare merkezinin Yenice'den İskeçe'ye

taşınmasının önerildiği dikkati çeker. Bunun gerekçesi kazanın kötü iklimi ("âb u havâsı sakil") ve merkezin köylerine uzaklığıydı. Bu talep ertesi yıl da yenilendi. Ancak bu hususta herhangi bir kararın alınmadığı tesbit edilememektedir. Mahallî rivayetlere göre 1870'te korkunç bir yangın Yenice'nin büyük kısmını yakıp yıktı. Yangının, İskeçeli güçlü toprak sahibi Halil Paşa tarafından Yenice'li zengin bütün üreticisi Hacı Emin Ağa'nın durumunu sarsmak amacıyla çıkarıldığı ileri sürülmüştü. Bütün bunların etkisiyle 1872'de vilâyet idaresi Yenice'den İskeçe'ye nakledildi. Selânik-İstanbul demiryolunun ve daha sonra Porto Lago (Türk dönemindeki ismi Karaağaç körfezi) üzerinden geçen İskeçe-Gümülcine hattının inşası Yenice-i Karasu'yu tamamen kenarda bıraktı ve şehir giderek daha da geriledi. Mostras'ın coğrafya eserinde yer alan ve 1873'ten önceki bir tarihe ait olduğu anlaşılan bilgiye göre burada 1000 civarında hâne vardı, tütün ticareti de sürüyordu. 1892 tarihli *Edirne Vilâyet Salnâmesi*'nde Yenice'de 2600 müslümanın yaşadığı (550 hâne civarında) ve dört cami bulunduğu zikredilir. 1899'da İskeçe kazası için toplam 33.574 kişilik bir nüfus verilmişti (yaklaşık 1590 öncesi Yenice-i Karasu kazasıyla aynı alanda). Bu nüfusun 25.365'i (% 75) müslüman, 3136'sı Rum, 1957'si Bulgar, 107'si yahudi, doksanı hristiyan Çingene ve otuz yedisi Ermeni'ydı. Yenice artık İskeçe kazasının beş nahiyesinden birinin merkezi konumuna düşmüştü. I. Balkan ve I. Dünya savaşları sırasında Yenice-i Karasu, Bulgarlar'ın sert işgal yıllarına şahit oldu. 1922'de bir Fransız nüfus istatistiğinde Yenice'de sadece 844 müslümanın ve 100 Rum'un (birlikte yaklaşık 200 hâne) bulunduğu kaydedilir. II. Dünya Savaşı'nda Batı Trakya'nın yeniden Bulgar işgaline uğraması esnasında kalıntıları yaşayan Osmanlı yapılarının çoğu tahrip edildi. Musâhib Mustafa Paşa Camii de yarı yarıya yıkılmıştı. Minareler, beş kubbeli son cemaat mahalli ve büyük merkezî kubbe tahrip olmuş, geride 1,5 m. kalınlığındaki dış duvarlarla mermer dış kapı kalmıştı. Savaştan sonra 1958'de Yunan kralı Yenice'nin fakir müslüman cemaatine camiyi tamir etmeleri için yardımda bulundu. Mermer bir levha üzerindeki kitâbe bu duruma işaret eder. Caminin küçük bir gömme / iç kubbeli düz, ahşap bir tavanı ve ahşap bir son cemaat mahalli vardı. 1998'de cami yeniden tamir edildi, bugün sadece bu cami ibadete açıktır. Musâhib Mustafa Paşa Camii'nin yakınında Çarşı

(Kasaba) Camii de hâlâ ayakta. Bu yapı herhangi bir işlev görmeden uzun süre kalmış, özelliği olmayan bir binadır. Üslûp hususiyetleri ve yapı elemanları XIX. yüzyılın ikinci yarısına işaret eder. Büyük ve âbidevî kitâbesi Musâhib Mustafa Paşa Camii'nde durmaktadır. Kitâbede inşa tarihinin 1290 (1873) olarak verilir. Burada caminin büyük yangında (1870) tamamen yıkıldığı ve Yenice'li sayesinde ("ehl-i vefâ") bütünüyle yeniden yapıldığı kayıtlıdır. Köyün ucunda Porto Lago'dan Gümülcine'ye giden yol üzerinde Kaygusuz Sultan'a ait Kırklar Tekkesi'nin metrûk binası bulunur; kitâbesindeki tarih 1055'i (1645) gösterir. Yenice-i Karasu (Genisea), bugün İskeçe iline bağlı Vistonida Belediyesi'nin merkezi olup 2001 yılı verilerine göre burada 2576 kişi yaşamaktaydı.

BİBLİYOGRAFYA :

Bertrand de la Broquière, *Le voyage d'outremer* (ed. Ch. Schefer), Paris 1892, s. 176-178; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VIII, 113-114; A. Viquesnel, *Voyage dans la Turquie d'Europe*, Paris 1868, II, 253-254; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 441-442, 455; a.mlf., *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihân*, İstanbul 1957, s. 64-74; H. J. Kissling, *Beiträge zur Kenntnis Thraciens in 17. Jahrhundert*, Wiesbaden 1956, s. 92-93; C. Asdracha, *La région des Rhodopes aux XIIIe et XIVe siècles, étude de géographie historique*, Athens 1976, tür.yer.; H. Reindl [Kiel], *Männer um Bâyezid*, Berlin 1983, s. 302-318; Nusret Çam, *Yunanistan'daki Türk Eserleri*, Ankara 2000, s. 161-169; Berrin Yapar, *Yunanistan'daki Türk Eserlerinde Kitabeler: Dedeagaç, Dimetoka, İskeçe, Gümülcine, Selânik, Kavala, Yenice-Karasu* (yüksek lisans tezi, 2007), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 346-377; Ph. Kotzageorgis, *Mikres poleis tis Ellinikis Chersonesou kata tin prömi neoteri epochi, I periptosi tis Xanthis 150s-170s ai.*, Xanthi 2008, s. 41-79; a.mlf., "O Kazas Geniseas (Yenice-i Karasu) mësa apó tis Othomaniké pigés tou 150u-160u ai.", *Peri Thrakis*, I, Xanthi 2001, s. 69-84; S. Dukata, "Xanthi and Yenice in the Ottoman Period", *Ottoman Architecture in Greece* (ed. E. Brouskari), Athens 2008, s. 312-313; A. Stefanidou, "Mustafa Pasha Mosque", a.e., s. 314-315; I. M. Bakirtsis, *Stoicheia gia tis istoria tis komópolis Geniseás kai tis eparchias tis katá tin Othomaniki periodo*, Xanthi 2010; D. Mavridi - G. Tsigara, *Geniseá, néa poli tou Nestou*, Geniseá 2010; Metin Tuncel, "Batı Trakya'nın Coğrafyası", *TK*, XIV/159 (1976), s. 133.

MACHIEL KIEL

YENİCE-i VARDAR

Yunanistan'da tarihî bir kasaba.

Günümüzde Giannitsa adıyla anılır. Büyük Makedonya ovasının (Kampania) kuzey kenarında, Paikon dağlarının güney etekleriyle daha güneyde bulunan ve sığ bir göl

YENİCE-İ VARDAR

XVI. yüzyıl başlarına ait Yenice-i Vardar'daki Evrenosoğlu İskender Bey Camii'ni gösteren eski bir kartpostal (Nezih Başgelen koleksiyonu)

olan Yenice gölü (bugün kısmen kurutulmuştur) arasında yer alır. Burası Gazi Evrenos Bey tarafından XIV. yüzyılın sonlarında kurulmuştur. Kuzey Yunanistan'ın önemli ulaşım eksenlerinden Selânik-Vodina yolu kasabadan geçer. Evliya Çelebi'nin (1668) efsanevi hikâyesine göre Yenice fetihten sonra yıkılan iki küçük Bizans kalesi arasında ortaya çıkmıştır. Evrenos Bey ovanın yüksek tarafına cami, kervansaray, imaret, medrese, hamam ve su yolları inşa ettirmiş, Serez'de kendisine bağlı kişileri ve ailelerini bu yeni şehre yerleştirmiştir. Yer altından ve taş kemerlerle 10 kilometreden daha uzak mesafedeki Paikon dağlarından şehre içme suyu getirmiştir. Yeni kasabanın civarındaki geniş ovalarda akıncı birliklerinin atlarını otlamak için uygun yerler vardı. Evrenos Bey'in oğullarıyla halefleri, özellikle İki Yürekli Ali Bey (ö. 864/1460) ve İsâ Bey (ö. 1470) döneminde bu yeni kasaba önemli bir Osmanlı kültür merkezi haline gelmiş, yeni cami ve mekteplerle süslenmiştir. Gazi Evrenos Bey, Şevval 820'de (Kasım 1417) Yenice-i Vardar'da ölünce Selçuklu tarzında inşa edilen büyük bir türbeye defnedilmiştir. Onun vakıflarına Makedonya'daki pek çok köy tahsis edilmiştir. 925 (1519) yılına ait *Tahrir Defteri*'nde yarısından fazlasının Türkçe, diğerlerinin Slavca ve Yunanca adlar taşıyan elli dokuz köy kayıtlıdır (BA, TD, nr. 70).

Selânik'in Osmanlılar tarafından fethi üzerine (833/1430) II. Murad, Yenice'den Selânik'e nüfus nakilleri yapmıştı. Buna rağmen Yenice gelişmesini sürdürdü. XV. yüzyılın son çeyreğinde İsâ Bey'in oğlu Şemseddin Ahmed Bey bir dizi bina yaptırdı. Günümüze ulaşan Arapça vakfiyesinde binalar arasında bir mescid, bir medrese, bir çiftte hamam, bir tek hamam, bir imaret, dört tarafındaki dükkânlarıyla birlikte bir bedesten, yine dükkânlarıyla birlikte bir han ve yeniden imar edilmiş su kemerinin de yer aldığı dikkati çeker. Bunlardan bedesten, han ve dükkânlar kasabanın güney tarafında, mescid (daha sonra cami), medrese ve tek hamam ise kuzeybatı tarafında bulunur. Şemseddin Ahmed Bey ayrıca çocuklarını eğitmek için Nakşibendî şeyhi meşhur âlim Abdullah-ı İlähî'yi Yenice'ye davet etmiştir. Medresenin özellikle Şeyh (Molla) İlähî için inşa edildiği anlaşılmaktadır. Kasabanın kuzey tarafında bir vadide kurulan medrese kasabanın batısındaki tepede yer alan Ahmed Bey Mescidi'nin aşağısındadır. XX. yüzyılın erken dönemlerine ait posta kartları medresenin on (ya da on iki) öğrenci hücreleriyle çevrili, sütunlu avlusu bulunan büyük bir yapı olduğunu gösterir. Abdullah-ı İlähî 896'da (1491) Yenice'de vefat etmiş, mescidin arkasındaki bir türbede bulunan kabri daha sonra Büyük Tekke adıyla bilinecek olan yapıya dönüşmüştür. Burası Nakşibendî tarikatının Balkanlar'a yayılmasını sağlayan büyük bir ziyaret yeri özelliği taşır. Ahmed Bey vakfının giderleri kazadaki dört köyün vergi gelirleriyle karşılanmaktaydı (müslüman Hisarbeyli köyü, hıristiyan Bulgar ve Eflak köyleri, karışık Obroc köyü). Bunların dışında vakıf Karaferye kazasındaki Agostos (Náousa) köyü de vakfa aitti. Bu köy, Arabitsa nehrinin yukarısında en güzel yerde Abdullah-ı İlähî için inşa edi-

len tekke civarında ortaya çıkmıştı. Bura-ya imtiyazlı bir statü verilmiş, vergi muafiyeti sağlanmıştı. 925'te (1519) 372 hıristiyan ve on bir müslüman hânesinden oluşan nüfusu vardı (BA, TD, nr. 70). İmtiyazlı konumuyla Agostos köyü XX. yüzyılın başlarında büyük bir merkez haline gelmiştir. 5650 kişilik nüfusunun 650'sini müslümanlar teşkil ediyordu. Vakfın kurucusu "Koca" Ahmed Bey 1502 veya 1503'te ölünce Abdullah-ı İlähî'nin yanına gömüldü.

H. Lowry ve İ. Erünsal tarafından yapılan Evrenos ailesiyle ilgili bir araştırmaya göre (bk. bibl.) XVI. yüzyılın ilk yıllarında Koca Ahmed Bey'in kardeşi Hüseyin'in Gazi Evrenos vakfının mütevellisi olan oğlu İskender Bey dedesinin yıkılan camisinin yerine daha büyük bir bina inşa ettirmişti. Binanın yapım şekli inşasının II. Bayezid zamanında (1481-1512) gerçekleştiğine işaret eder. Yapının, biraz daha eski olan İstanbul'daki Şeyh Vefa Camii ile de benzerliği olduğu düşünülür. Daha önce kabul edildiği gibi binadaki kubbe ya da ahşap kaplamalı portiko, 2005 yılında Mavrokefalidou tarafından basılan çok sayıda eski posta kartlarının da gösterdiği gibi hiç var olmamıştır. Söz konusu yapı Büyük Cami ya da İskender Bey Camii adıyla tanınmıştır. Evliya Çelebi camiyi 1668'de tasvir etmiş ve inşa tarihini 916 (1510-11) olarak vermiştir. Dubrovnik kayıtlarında İskender Bey (Schenderbegh Aurenosovich) 1517 ve 1518'de Hersek sancak beyi olarak gösterilir. Şecereye göre 27 Safer 925'te (28 Şubat 1519) İskenderiye (Kuzey Arnavutluk'taki İşkodra) sancak beyi iken vefat etmiştir.

Yenice-i Vardar'ın bugüne ulaşan en eski tahrir defteri 925 (1519) yılına ait olup buna göre kasabada 793 hâne ve 284 müccerretten (bekâr erkek) meydana gelen müslüman nüfusu (4000 dolayında), yirmi beş hâne hıristiyan ve yirmi beş hâne de yahudi bulunmaktaydı (BA, MAD, nr. 170).

Yenice-i Vardar'ın bugüne ulaşan en eski tahrir defteri 925 (1519) yılına ait olup buna göre kasabada 793 hâne ve 284 müccerretten (bekâr erkek) meydana gelen müslüman nüfusu (4000 dolayında), yirmi beş hâne hıristiyan ve yirmi beş hâne de yahudi bulunmaktaydı (BA, MAD, nr. 170).

Yenice-i Vardar'daki Osmanlı camisi, Evrenosoğulları türbeleri ve Saat Kulesi'ni gösteren 1916 tarihli kartpostal (Nezih Başgelen koleksiyonu)

Gazi Evrenos Bey'in türbesi – Yenice-i Vardar / Yunanistan

Bu rakamlar 4000'i biraz geçen bir nüfus miktarını verir. Nüfusun % 94'ü müslümanlardan oluşmaktaydı. Daha sonraki tahrirler (936 [1530], 957 [1550] ve 1568) nüfusta belirgin bir düşüşe işaret eder; 1540'tan sonra bu düşüşün hızını kestiği anlaşılmaktadır. Âni düşüş, Belgrad-Sirem ve Slavonya'nın kuzeyinde yeni fethe edilen ve elverişli toprakları bulunan bölgelere yapılan göçlerin yol açtığı düşünülebilir. 1521'den sonraki on yıllarda düşüş ya da durağan nüfus olayı Balkanlar'daki pek çok şehirde görülmektedir. İkinci bir ihtimal, Kanûnî Sultan Süleyman'ın ilk yıllarındaki sürgün veya 1520'lerdeki korkunç bir salgın ya da bu üç faktörün bir arada bulunmasıdır. 994 (1586) yazında Yenice-i Vardar'ı ziyaret eden Âşık Mehmed şehri suru olmayan; camileri, hamamları, pek çok pazar yeri ve bir bedesteni bulunan açık bir yerleşim birimi diye tanımlar. Ayrıca Gazi Evrenos Bey ve Abdullah-ı İlahî'nin türbesinin yanında yolculara yemek verilen Evrenos oğlu İsa Bey'in bir imaretinden söz eder. Âşık Mehmed kasabadaki birkaç medresenin varlığını haber verir; kasaba ahalesinin zeki insanlar olduğunu, pek çok ulemâ ve muallimin bulunduğunu söyler. Daha sonra 1668'de şehri gören Evliya Çelebi burası hakkında geniş bilgi verir. Ona göre 1500 evi, on yedi mahallesi vardır. Evler bahçelidir ve taştan yapılmıştır. Sancak beyleri ve ileri gelenler tarafından inşa ettirilen, en büyüğü İskender Bey'e ait on yedi camisi bulunur. Yedi mektebin yanında kasabada üç imaret mevcuttur (Abdullah-ı İlahî'nin medresesindeki imaret, Receb Çelebi'nin imareti, ve Gazi Evrenos Türbesi imareti). Kasabanın üç hamamı bulunuyordu (bunların ilki Gazi Evrenos tarafından Çarşı bölgesinde, daha küçüğü ise Abdullah-ı İlahî Tekkesi'nin aşağısındaki vadide Evrenosoğlu Ahmed Bey tarafından inşa ettirilmişti). Pazar yerin-

de altı kubbeli, demirle kaplanmış, dört kapısı olan bir bedesten yer alıyordu. Pazar kesiminde 740 dükkân vardı. Evliya Çelebi, Yenice'deki insanların nasıl giyindiğini de ayrıntılı biçimde anlatır ve Âşık Mehmed gibi kasabanın ve civar ahalesinin yaz aylarında taşındıkları Yenice yaylasını da anar. Evliya Çelebi'nin ziyaretinden hemen sonra İskender Bey Camii'nin büyük kubbesi yıkıldı, fakat tekrar inşa edilmedi. Ancak vakfın mütevellisi Evrenosoğlu Süleyman Bey tarafından 1081'de (1670) caminin kubbesi yerine ahşap bir çatı yapıldı. Aynı yıllarda IV. Mehmed Yenice'yi ziyaret etti ve Süleyman Bey'in evinde kaldı.

1167'de (1754) Evrenosoğlu Şerif Ahmed kasabaya yüksek bir saat kulesi inşa ettirdi. Bu yapı fazla tanınmayan şair Ferid'in yazdığı kitâbesiyle günümüzde hâlâ ayaktadır. 1805'te William Martin Leake, Yenice'yi daha önceki önemine dikkat çekercesine pek çok cami harabesinin bulunduğu bir kasaba olarak tasvir eder. 1831 nüfus sayımında Yenice-i Vardar kazasının kadın ve erkek toplam 13.622 kişilik müslüman nüfusu ve 8570 kişi civarında hıristiyan nüfusu vardı. 1848 Eylülünde İngiliz sanatçısı Edmund Lear kasabanın ayrıntılı bir panoramasını çizdi; ona göre burada yüksek minareleri bulunan dördü kubbeli altı cami mevcuttu. En çok dikkat çekenini ise Büyük Evrenosoğlu İskender Bey Camii idi. 1303'te (1885-86) Gazi Evrenos vakfının mütevellisi Mehmed Şefik Paşa, günümüzde mevcut olmayan uzun tamirat kitâbesinde de aktarıldığı gibi (Lowry – Erünsal, s. 36, 91-95) eski Evrenos türbesini XIX. yüzyılın Avrupa üslû-

Ahmed Bey Camii harabesi (Heath Lowry fotoğraf arşivi)

Yenice-i Vardar Saat Kulesi'nin restorasyondan önceki durumu (Heath Lowry fotoğraf arşivi)

bunda yeniden inşa ettirmiştir. Türbenin ön girişinin üzerinde yer alan kitâbeye göre bina 1910 yılında tekrar onarılmıştır.

Kâmûsü'l-a'lâm'da Yenice-i Vardar 8281 kişilik nüfusu, on camisi, iki medresesi, bir rüşdiyesi, altı ibtidâi mektebi, ayrıca Yunan ve Bulgarlar'a ait mektepleri olan bir kasaba şeklinde tanımlanır. Kasabada 520 dükkân, otuz beş han, üç hamam, iki imaret ve büyük bir kışla bulunur. Yenice-i Vardar'ın eskiden daha müreffeh bir yer olduğu, kasabada yetişmiş pek çok âlim ve şairin varlığı da zikredilir. Karacaâbâd nahiyesiyle birlikte Yenice kazasının seksen dokuz köyü ve çoğunluğunu müslüman Türkler'in, diğerlerini Yunanlılar ile Bulgarlar'ın teşkil ettiği 40.394 kişilik bir nüfusu mevcuttur. Kasaba civarındaki verimli geniş ovada buğday, çavdar, yulaf, arpa, darı, mısır, pirinç, pamuk, tütün ve diğer ürünler yetiştirilir. Yörede ipek böcekçiliği yaygındır, yıllık 100.000 okka (128.000 kg.) ipek kozası elde edilir. Ancak 1900 yılında Vasil Kâncov'un ayrıntılı istatistiği bunlardan farklı sayılar verir. Buna göre 5100 Türk, 4000 Bulgar-hıristiyan, 300 Çingene, doksan yahudi, yirmi beş Yunanlı ve yirmi dört Eflaklı (Ulah) nüfusu bulunmaktadır. Yenice-i Vardar kazası doksan bir köye sahiptir. Kazada 9485'i Türkçe, 12.170'i Bulgarca konuşan müslüman Pomak, 24.789 Bulgar hıristiyan, 274 hıristiyan Eflak, yirmi dört Yunanlı ve 900 civarında müslüman Çingene'den meydana gelen toplam 48.760 kişilik bir nüfus vardır. Bu nüfusun 26.234'ü hıristiyan ve 22.555'i (% 46) müslümandır. *Kâmûsü'l-a'lâm*'da müslümanların sayısı yüksek gösterilirken Kâncov, Bulgarlar'ın sayısını yüksek gösterir. Bununla birlikte 1831-1900 yılları arasındaki yetmiş yıl boyunca sayımlar, Slavlar'la Yunanlılar tarafından uygulanan stratejiler doğrultusunda Osmanlı Balkanı'nın çoğu yerinde gözlenen bir durum olarak hıristiyanların müs-

YENİCE-İ VARDAR

lûmanlardan çok daha hızlı biçimde arttığına işaret eder. 1900 yılı dolayında Makedonya topraklarıyla ilgili geniş bir araştırma yapan Adolf Struck, Yenice'yi 2000 evi olan, 6000'i Türk, 3000'i Slav, 700'ü Yunanlı ve Eflak'tan (Aromun) oluşan toplam 9700 kişilik nüfusa sahip bir yer diye tanıtır. Struck sadece yedi caminin varlığından söz eder. Kasabada bulunan pek çok harabenin eskiden buranın ne kadar çok önem taşıdığına işaret ettiğini belirtir. XIX. yüzyılda kasabada korkunç bir veba salgını çıkar; bu sebeple ahalinin çoğunluğu kasabayı terketmiş, nüfusu da hızlı bir düşüşe geçmiştir. Struck, Evrenosoğlu Ahmed Bey ve Abdullah-ı İlahî Türbesi'ni görmüştür. Her ikisine karşı müslüman ahali derin bir saygı duymaktadır. Gazi Evrenos'un ve Ahmed Bey'in büyük su kemeri ayakta ve hâlâ kasabanın su ihtiyacını karşılamaktadır.

I. Balkan Savaşı'nda Osmanlı ve Yunan orduları arasındaki Yannitsa savaşı esnasında (11 Kasım 1912) Yenice-i Vardar'ın büyük bölümü yakılmış ve tahribata uğramıştır. Lozan Antlaşması'nın ardından Makedonya Türkleri ile Anadolu'daki Yunanlılar mübadele edildi. Yakınlardaki Moglena bölgesinin müslüman Ulahları gibi kasaba ve civarındaki yerlerde kendilerini müslüman ve Türk olarak tanımlayan ve Bulgarca konuşan Pomaklar bölgeyi terke zorlandı. Yunan ordusunun Makedonya'ya ele geçirmesi sırasında Bulgar piskoposluğuna bağlı kalmayı tercih eden Bulgar hıristiyanları kuzeye kaçtılar. Daha önce Yunan kilisesine bağlı kalanlar ise zamanla Grekleşti. II. Dünya Savaşı esnasında 1944 Eylülünde kasaba yeniden tahribata uğradı. Savaş sırasında vadideki Evrenosoğlu Ahmed Bey Camii ile Abdullah-ı İlahî Türbesi'nin aşağısında yer alan çok kubbeli medresenin de aralarında bulunduğu harabe halindeki Osmanlı binalarının çoğu yıkıldı. 1967'de kasabanın en aşağı kısmında Paleo Pazarou (Eskipazar) diye

adlandırılan yerde tarihî bir şadırvanın kalıntılarından olan ince bir mermer yalak hâlâ ayakta idi. II. Dünya Savaşı'ndan önce burada Şadırvanönü Han'ı mevcuttu ve yakınlarında altı kubbeli olan büyük Evrenosoğlu Ahmed Bey Bedesteni'nin kalıntıları vardı. Her iki binayı da Yenice'nin eski sakinleri çok iyi hatırlar. 1988'de İskender Bey Camii'nin yakınında bir apartmanın temelini atmak için yapılan kazıda büyük bir hanın alt katmanları ortaya çıktı. Bu kalıntılar sessizce ortadan kaldırıldı. Yunan ordusuna ait bir askerî kampın içinde bulunan Ahmed Bey Camii topçu atışları için hedef olarak kullanıldı. Portikonun yarısı, kubbenin büyük bir bölümü yıkıldı. 2009'da burası hâlâ aynı biçimdeydi.

Son yıllarda ayakta kalan Osmanlı binaları Yunan arkeolojik hizmetlerinin korumasına alındı. Bunlar Gazi Evrenos ve torunlarının türbeleri, yakınlardaki saat kulesi, Gazi Evrenos Hamamı, yıkık durumdaki Ahmed Bey Camii, Abdullah-ı İlahî Hamamı, daha önce Evrenosoğlu Ahmed Bey'in mezarı olduğu söylenen XV. yüzyıldan kalma bir kubbeli mektep, İskender Bey Camii'nin harabesi ve 1949'dan itibaren Saint Paraskevi Kilisesi'ne dönüştürülen, daha önceki Şehreküstü mahallesinde yer aldığı bilinen bir türbeden ibarettir. 1916'da çekilen fotoğraflar çatıyla kaplı bir camiyle yanında bir türbenin varlığını göstermektedir. 2005-2006'da uzun bir süre pamuk fabrikasının deposu olan Gazi Evrenos Türbesi, Yunan arkeoloji hizmetlerince restore edilmiştir. Çalışmalar esnasında Evrenos'un mezarı açılmış, kemikleri (ve bulunan tesbihi) Selânik'e götürülmüştür. Kısa bir müddet sonra saat kulesi tamir edilmiştir. Aynı restorasyon planı ayakta kalan diğer Osmanlı binaları için de yürütülmüş, ancak Yunan Devleti'nin karşılaştığı ekonomik kriz sebebiyle bu faaliyetler sekteye uğramıştır.

Yenice-i Vardar aralarında şairler, yazarlar ve tasavvuf erbabının da bulundu-

ğu birçok kişinin memleketidir. Bu çizgi XV. yüzyılın ikinci yarısında Şeyh Abdullah-ı İlahî ve Haydarî şeyhi Baba Ali Mest-i Acemî ile başlar, bütün XVI. yüzyıl boyunca devam eder. Şair Nesimî tarzında yazan Usûlî, Hurûfî şiirleri kaleme alan Derûnî, bütün Doğu dillerinde şiir yazan Yûsuf Sineçâk, talebesi Hasan Sunahî ve kardeşi Hayretî, tarihçi ve şair Âgehî Mansûr Çelebi, divan şairi ve Mevlevî dervîşi Garîbî, büyük şair Hayâlî Bey yanında ulemâdan Hâfız Mahmud Vardârî, Vardârî Şeyhzâde Mehmed Efendi ve Abdülkadir Vardârî zikredilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Evlîya Çelebi, *Seyahatnâme*, VIII, 170-176; Gibb, *HOP*, II, 373-375; III, 45-46, 58-69; A. Struck, "Die Makedonischen Niederlande", *Zur Kunde der Balkanhalbinsels*, Sarajevo 1908, VII, 67-68; L. Schulze-Jena, *Makedonien, Landschafts-und Kulturbilder*, Jena 1927, s. 128-129; M. Kemal Özergin, "Rumeli Kadılikları'nda 1078 Düzenlemesi", *İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*, Ankara 1976, s. 251-309; A. Stojanovski, *Gradovite na Makedonija od krajot na XIV do XVII vek*, Skopje 1981, s. 27, 36-37, 67-72, 92-95; V. Kravari, *Villes et villages de Macédoine occidentale*, Paris 1989, tür.yer.; M. Kiel, "Yenice-i Vardar (Vardar Yenicesi-Giannitsa): A Forgotten Turkish Cultural Centre in Macedonia of the 15th and 16th Century", *Studies on the Ottoman Architecture of the Balkans*, Aldershot 1990, IV, Makale; E. I. Kanetaki, *Othomanika Loutra ston Elliniko Horo*, Athens 2004, s. 168-171; E. Mavrokefalidou, *Giannitsa: Historical Photographic Album*, Giannitsa 2007; F. Karagianni, "Giannitsa in the Ottoman Period", *Ottoman Architecture in Greece* (ed. Ersi Brouskari), Athens 2008, s. 290-295; H. W. Lowry, *The Shaping of the Ottoman Balkans: 1350-1550*, İstanbul 2008, s. 58-64; a.m.f., *In the Footsteps of the Ottomans: A Search for Sacred Spaces and Architectural Monuments in Northern Greece*, İstanbul 2009, s. 79-81; a.m.f. - İsmail E. Erünsal, *The Evrenos Dynasty of Yenice-i Vardar: Notes and Documents*, İstanbul 2010; Mehmed Çavuşoğlu, "Hayretî'nin Yenice Şehr-engizi", *GDAAD*, sy. 4-5 (1976), s. 81-100; V. Demetriades, "The Tomb of Gazi Evrenos Bey at Yenitsa and its Inscription", *BSOAS*, XXXIX (1976), s. 328-332; a.m.f., "Problems of Landowning and Population in the Area of Gazi Evrenos Beğ's Vakfı", *Makedonika*, XXIII, Thessaloniki 1981, s. 43-57; *Kâmûsü'l-a'lâm*, VI, 4803-4804; Semavi Eyice, "Gazi Evrenosoğlu Camii ve Türbesi", *DİA*, XIII, 449-450.

MACHIEL KIEL

Yenice-i Vardar'daki Evrenosoğlu Ahmed Bey Medresesi'nin avlusunu gösteren bir kartpostal (Nezih Başgelen koleksiyonu)

YENİCE-İ ZAĞRA

Bulgaristan'da tarihî bir kasaba.

Bugün Nova Zagora, Osmanlı kaynaklarında Zağra-i Cedid / Zağra Yenicesi adıyla anılır. Bulgaristan'ın orta kesimlerinde yer alan ve Orta Balkanlar adı verilen doğu srasının güney eteklerindeki yerimli Eski